

چۆنچە تىكەھ لىكېشەنە خەشەسازى كۆن و نۆى و

قەسەھەك لەسەر نۆزەنكردنەوھى قەرەتە پىرە ھەولپىرى...!

سەرھەتا: ئەم باسە زىاتر پەيوەندى بە ئەندازىاران ھەيە، (منىش وەك ئەندازىارى شارستانىھەتى) لىرەدا ھەولدەھەين بە شىئوھەيەكى سادە بىنووئىنەوھە كە وەكو ماددەھەك بۇ پۇشەنبىرى گىشتى بەكاربىت و ھاوولتەئىنى شارى ھەولپىر تۆزى لە پىرۆسىتەسەكان دەبى دەورونەقشەئەن ھەبى بەتەبىھەتى ئەوانەى بە تەنگ مېژوو و كەلتوورى كۆمەلگەوھەن. لە لایەكى تر سەرخەتەكە بۇ تەبىھەتمەندەكان بەتەبىھەتى ئەوانەى لە مەيدانى دىزان و نەخشەكېشاندا كار دەكەن، جا دىزەينەكان بۇ ماستەر پلان يان ھەر پلانكى تىرى وەكو (بەستىمىنگ پلان يان ئىنفستىرېنگ پلان) بىت. دوايش باس لە پىرۆزەھەكى دىارىكارا دەكەين كە ئەوئىش نۆزەن كىردنەوھى قەلەى ھەولپىرە. ئەوھى لىرەدا دەخۆننەوھە زىاتر مەسەلەى تىكەھ لىكېشەنە لە نىوان پاراستنى بەھا شارستانىھەتەكان و بەكارھىنەئەى مۇدېرنەئەى بىنەيەكان و ھەموو پى داوئىستەھەكى تر كە ھەردوو لایەنى بەكارھاتوو بەھا مېژووھەكى لە ئاستىكى يەكساندا بتوان بەيەكەوھە وولتەكى پر لە شارستانى و مۇدېرن نىشان بەھەن.

ناوھەرۇك:

Connection

يانى تىكەھ لىكېشەنە و بەيەك بەستەنەوھە، جا ئەمە دەكرى وەكو شىئوھەك بۇ دىزەينى ھەندى لایەنى شارەكان بەكاربىت، بەنمۇنە لە شارە ئەوروپاھەيەكانى وەكو پۇما، پارىس و لەندەن بۇ پاراستنى شوئەنەوارە كۆنەكان بەكارھاتوون. ئەگەرچى لە ھەندى شوئەنى ئەم شارانە يان وەكو لە ھۆلەند دا زۇرجار مەسەلە ئابوورىھەكان لە پىش مەسەلە كەلتوورى و مېژووھەكان دېن (تەنھا ئەگەر ياسا شوئەكەى پاراستى كە پى دەلئەن ياساى مۇنۇمېنت) ئەگىنا ھەموو بىنەيە كۆنەكان دەپوخىنن و لە جىاتى ئەو بىنەيەكى تر راست دەكەنەوھە. ياخود كۆن و نۆى لەيەك جىا دەكرىنەوھە وەكو ئەوھى لە پارىس دا ھەيە، پارىس ى كۆن و نۆى... بەنمۇنە شانزەلىزى ى كۆن و ئەم نەمۇنەھەى كە دەورانى فرانسوا مېتېران لە لایەكى تىرى پارىس دروست كرايەوھە، دوو نەمۇنەھى ئەم كۆن و نۆيەن. ھەروھە بە نەمۇنە لە لەندەن مەسەلەى تىكەھ لىكېشەنە بۆتە مەسەلەھەكى ژيان و مانى ئەم شارە، ھەركەسى بۇ ئۆكسپۇرد يان شەقامە سەھەكەكانى لەندەن بچىت دەزانى چۆن مۆزەخانەھەكى كراوھە دەزگەكانى ئەلكىرۆنى و بىناكان و بەكارھىنەئەن چەندە بەرھەو پىشەوھە چوھە.

نىزامى

*، نەمۇنەھى ئەمەش لە ھەموو شارەكانى كوردستان و بەغدا زۆرە. Scanier.

ھەر بۇ نەمۇنە ئەگەر بۇ ۆلېنگفۆرد بىرۆى زىاتر ھوتىلە كۆنەكان تەنەت بىرى ئاوى تىا ماوھە لە قوژبىكىدا ئىنتەرنېت و كۆمپىوتەرىش ھەيە.

ئەو شارانەھى كە بەھەيەكى شارستانىان ھەيە خۆى لە خۆيدا شارىكى گەشت و گوزارن، جا لە ياساكانى ئابوورىدا گەشت و گوزار بىرىتە لە ئابوورى بى ھىز بەلام كارىگەرى زۆرى ھەيە لە پال پىشەسازى دا كە ئابوورى بەھىزە.

جا نۆزەنكردنەوھە دەبى پىرۆسەھەكى بەردەوام و كەسانى شارەزا لەبارى مېژوو و ئەندازىارى معمارى (ناوھە) ئەندازىارانى شارستانى بۇ شىكار و دىزەينى ھىزەكان و كارىگەريان لە سەر ماددە بەكارھاتووھەكان و

دياريكردى مادده تازەكان بۇ نۆۋەنكردنهوه ھەروھە ئەندازىياري شارەزاي معماری لەبارەي نەخشەكيشانى شارەكان، ھەروھە كۆمەلە كارمەندو ۋەستاي باشي بيناسازي و نەخش و ويئەكيشان و تەنانەت دەبي ھونەرمەندى تەشكىلى تايبەت بە پرۆژەكانى نۆۋەنكردنهوهي ئاسەوارە كۆنەكان ھەبي تا بتوانئ نەخش و ويئەكان ۋەكو خۆي دووبارە بكيثيئەتوھ و تا كارمەند و ۋەستاكان بتوانن دووبارە بەھەمان ماددە و ھەمان روحيەت زيندووي بكەنەوھ. رەنگە چاكترين نموونە بۇ نۆۋەن كرنەوھە كليسەي دوم لە كۆلن بيت، ستافيكي كاملى بەردەوامى نۆۋەنكردنهوهي ھەيە. خۆ نابئ ديوارى چين و ئەھرامەكانى ميسرەمان لە بېرېچئ. جي داخە كە باخچە ھەلواسراوھكانى بابل لە نيو فرميتسك وئارەقەو خويئ و تۆزۈگەردى كيشەكانى سياسىي بۆتە مەسەلەيەكى لەبېرڪراو. يان شوينەوارى ئاشووريەكان لە شارى نەينەوا.

نۆۋەنكردنهوهي قەلای ھەولير

شارى ھەولير كەس ناتوانى نكولى لە كۆنى و بەھا ميژووھكەي بكات، بەلام ۋەزعي ئيستاي شار لە ياساكانى نەخشەكيشان دا لە پەرت و بلاو بۇ چر و پرى دەچئ.

بە ھۆلەندايي Verdunner -- > Dichtheid

ئەم چروپريە پالەپستۆ دەخاتە سەر ئينفراستراكچەرى مەوجود و ئەويش تواناي ئەم جەريانەي چرو پرى نىە و بۆيە زۆرگرتي نەخشەكيشان بۇ گرتي كۆمەلەيەتى و ئابوورى دەگوزرئتەوھ. بەلام خەلكى ئاسايى ھەست بەمانە ناكەن كە بە لاشعورى تووشى دەبن. بەنموونە لە ئەنجامى تامپۆنى دوو ئۆتۆمبيل كە شەقامەكە تواناي ئەندازىياري نىە دوو شوفير دەبيئە شەريان يەك چەكوشئ لەوى تريان دەدات و تووشى خەستەخانەو زيندان دئئ، لەكاتى دادگايى كەس بېرى بۇ توانايى ئەندازىياري شەقامەكە ناچئت تەنھا باس لە قسەوگفتي دوو شوفيرەكەو گەرمايى و ئەعسابى كەسەكان دەكرت، ئەو دەلئت خەتاي ئەو بوو. لە واقع مەسەلە گرتە ئەندازىياريەكەيە و گۆراوھ بە گرتي كۆمەلەيەتى.

جا ئەمە بۇ گرتەكانى ژينگە و دەوروبەر و ھتد راستەوانەيە. ھەقە ئەندازىياري نەخشەكيشان دراسەي كۆمەلەيەتى و فەرھەنگى خەلكى كوردستان بكەن ئينجا بېر لە چارەسەرى چاكردىي سىستەمى چروپر بكەن، سىستەمى چروپر چەند سيفارتيكى ھەيە، بەنموونە يانى ۋەكو زيادبوونى ژمارەي دانئشتوان، زيادبوونى ژمارەي ئۆتۆمبيل و نەبوونى ئينفراستراكچەرى پيوست بۇ ئەمانە و گرتي بەكارھئاناي ئينيرژى و زياد بوونى رېژەي دووم ئۆكسىدى كاربۆن لە ھەواو زياد بوونى گرتەكانى دەنگ (بەتايبەتى لە كاتى بانگدانى ھەموو مزگەوتەكان بەيەكەوھ) يان دەنگى ھۆرپن و ئۆتۆمبيلە گەورەكان و گرتەكانى بۆن و رووناكى و....ھتد.

دابەش بوونى بازاري ھەولير بە نارپىكى و نەبوونى ھئلەكانى گواستنەوھى خيرا بە دەورى شاردا و نەبوونى ميترۆ و شەقامى تايبەتى بە پاس و ھۆيەكانى گواستنەوھى گشتى، چەقبەندى سەنتەرى بازركانى لە قەيسەرى و شئخ اللە ھەرچى زياتر گرتي زياد كردوھ.

گرتي خانوو بەرەو نەبوونى سياسەتيكى شارەوانى دروست بۇ تەواوى شار مەبەست لئره سياسەتى ديزاين و دانانى ھەموو پيداويستئەكان لە شوينى ژيان و كارى ئينسانەكان. خەلكى ئاسايى شار تەنھا ھەست بە گرتەكان دەكات و عەفەويانە چارەي خۆي دەلئ بەلام ھيچ بنەمايەكى زانستى نىە، دەبي ئەندازىياران سياسەتى نوئ بگرنە بەر و تەجرەبەي وولاتانى ئەورويپايى ۋەك نموونە بەكاربئئن نەك وولاتانى دەوروبەر (لئره مەبەست بەكورتى رەچاوكردنى گشت چۆنايەتيەكانى كۆمەلگايە كە خۆي لە چۆنايەتى ژينگە و چۆنايەتى دەوروبەر و چۆنايەتى ئابوورى و چۆنايەتى كۆمەلەيەتى و پرۆسيەسەكان دەگرئتەوھ لە كاتى ديزاين

سەرەپای ھەموو ئەمانە ئیستا قەلات بۆ ماوەیەكە چۆلە و ھەموو دانیشتوانی دواى ئەوھى پارچە زەویەك و ھەندى پارەیان وەرگرت بە قەولى ھەندى لە ھەوالنەران. بەلام تائىستا دەست بەھىچ كارى نەكراوھ. جا مەسەلەكە لىرەوھ دەست پىدەكات:

نۆژەنكردنەوھى قەلاى ھەولیر دەبى سەرەتا پىناسەھىەكى دروستى بۆ بكریت. (من نازانم چ بودجەھىەك یان وەدیكى یۆنسكۆ بۆ ئەمكارە دراوھ یان حكومەتى كوردستان یان وەزارەتى ئاسار و بوژاندنەوھى عىراقى چ ھەلۆیستىكى یان ھەیە و چ بودجەھىەكى بۆ تەرخان دەكەن و قەوارەى ماددى چەندە) لەم ھەموو گەندەلیەى ئیستا ھەیە دەكرى ئەوانەى لەسەر ئەمكارەبن دەبى پاك و بیگەرد بن وەكو ئاوەكەى ھەمامۆك!!

لەگەل ھەموو ئەمانە لىرە باس لە گرنكى تىكھەلكىشان دەكەین بەلام بەبى بودجە ی كامل كارەكان دووبارە سەقەت و سوقت دەبن.

جا پىش ئەوھى دەست بەكار بكریت دەبى كەسانى شارەزا بەرنامەھىەكى پان و بەرىن و درىژ خایان
Integraal en duurzaam بە ھۆلەندایى

بۆ نۆژەنكردنەوھى دەبى بنوسرى، لەم بەرنامەھىە دەبى لە گشت بۆ بەشەكان بچیت یان لە گشت بۆ خاس بچیت.

یانى لەسەرەوھ وەكو ھەلىكۆپتەر فىو ئىنجا بۆ ناوھوھ دەبى بزوتنەوھ بكات تا دوا خال. لەم بەرنامەھىە كە سانى پسپۆرى ئەندازىارى نەخشەكیشانى شارەكان و ئەندازىارى مەعمارى ناوھوھ ھەرەوھە ئەندازىارى شارستانی بۆ شىتەل و جى بەجىكردى كارەكان لەگەل میژوو نووس و كەلتور ناسەكانى شار و كەسانى پسپۆرى ئىدارى و فینانشىل دا دەبى كۆ ببەوھو رىكخراوىكى بۆ نۆژەنكردنەوھ بنوین. ئىنجا دواى دەبى لە گەل كەسانى شارەزا لە رىكخراو و دام دەزگای شارەزا تاوتوچ دیزاینەكان بكەن و ئىنجا دەست بەكارى دیزاینى كۆتایى بكریت ودايش جى بەجى بكریت.

جا لە سەرەتاوھ دەبى وەزعى ئىستای شار و داواكارىەكانى بازار و ھەموو ھەرەكەتەكانى ئاىندەش لەبەر چاوبى. لىرەدا ئىجتھادى شەخسى جىگای نابىتەوھ، بەنمونه گۆرىنى دەروازەى قەلا و لاىردنى پەیکەرەكەى (ھەرەسى قەلا بە خۆی وكتابەكەى!!) كە مەبەست لای سەرەوھى چاىخانەى مەچكۆ دەگریتەوھ پىش ھەموو شتىكە. ئەمە لە لای ھەمووان روونە، دوايش خانووەكەى رەشىد ئاغا و ھەمام و دوايش بىناپەكانى دەورى قەلات دەبى دووبارە لە سەر شىوھىەكى وەكو خۆى بىنا بكرىنەوھو دواترىش لە ناوھوھ ھەر چوار گەرەكەكان دەبى رۆشەن بن، ئىنجا باس لە چۆنەتى ناوھوھى قەلات دەكریت و چۆن بۆ شارىكى گەشت و گوزار ئامادەدەكریت. بەلام پىش ئەمەش پىگای چوون بۆ قلات دەبى ئاسان و لە تۆرىكى پىگاو باندا ببەستریتەوھ بە شوینەكانى ھاوینەھەوارەكان و گەشت و گوزارەكانى تر.

جا ئەگەر واپروا قەلات و ئاىندەى نۆژەنكردنەوھى ھەردەبى لە چاوەروانى دابن. خۆ زۆر لە و دەسەلاتە سیاسیانەى كە عىراقیان بەرپوھەبردوھ ھەولى شىواندى قەلاتیان داوھ. بەلام شارستانی دىرىنى قەلات بە ھەموویان نامۆیەو ھەندى جار شەرمى بە مەسوولینى شارىش بووھ، بەلام خۆنەوھەكانى ھەر بە وەلام ھاتوون. لەلایەكى تر دەبى نۆژەنكردنەوھى قەلات ببەستریتەوھ بە وەزعیەتى عمرانى شار و گەشەسەندنى و لەلایەكى تر بە پىداویستەكانى خەلكى شار و ھۆیەكانى ژيانیان. من نازانم كاتى نەخشە كیشانى ئەم بورجانەى كە لە ھەولیر وا خەرىكى دروستكردن ئەم وەزعیەى قەلاتیان رەچاوكردوھ یان ھەر وا لاترال (لاترال سیستەمى نەخشەكیشانى شارەكانە بە رادىكالى یانى ھىچ حسابیان بۆ قەلات نەكردوھ و رادىكال نەخشەكانیان دارشتوھ) ئەمە ئەگەر وەكو لە وینەكاندا ديارە لە كاتى رىكلام لە لای كركوكەوھ سەبرى قلات بكەى ئەوا

سىمىي شار دەگۆرپىت و قەلەت ئەو بەھايەي نامىنى. ئەمەش ھىمىي كۆنى شار دەشارىتەو.

بەكورتى ؛ نوژەنكردنەو قەلەت دەبى بەبەرنامەيەكى دروست و پان و بەرىن و درىژخايان دەستى بۇ بېردى و چارەسەر بىكرىت و قەلە جىگا و شوينى لە شوينەوارە كۆنەكان و شارستانىيەتى مرقايەتى و گرئىدريتەو بە گەشەي عىمرانى شار و دەوروبەرى خودى قەلە. دەبى بەرنامەي نوژەنكردنەو دەوربى لە مەسايلى پوژانەي سىياسى و حكومەتى شار و ئىجتىھادى شەخسى و شتى تر. ئەگەرچى نىگەرانم بە ئىمكاناتى ھۆبەي ھونەرى شارەوانى ھەولير و ئىمكاناتەكانى زانستى يان بۇ ئەم تىكھەلكىشىيەي نىوان كۆن و نويدا، ئەگەر كارەكە لاي ئەوان بىت، ئەگەرئىش داواي ئىمكاناتى زانستى بىكەن ئەوا دەكرى ليرەو كۆمەك بىكرىن. لە لايەكى ترىش مەسەلەي گەندەلى ئىدارى وبە فېرودانى سامانى نەتەوئىي لە ئىداراتى حكومەتى كوردستان نىگەرانىيەكى ترە. ئەمەش ھەمووان ئىعترافى پى دەكەن ھەر لە بەرىز سەرۆكى ھەرىم و تابەرىزانى پەرلەمان، پوژەكانى شار خۇيان شايەتى ئەم حالەتانە دەدەن و وابزانم ناحەقىم بە شارەوانى ھەولير و ھۆبەي ھونەرى نەكردووە كە خۇم ماوئەبەك دەورەم لى كرىووە. بەھىواين ستافىكى باش بۇ ئەم كارە ئامادەبىكرىت، قەلەت نمونەي شارستانى بىت لە ناوچەكەدا.

ئاسۆ حامدى

ھۆلەند 2007

asohamed@hotmail.com